

Wason

DJ219

H73J35

ASIA

CORNELL
UNIVERSITY
LIBRARY

K. F. MOLLE

Wat een Nederlander
       in Indië doen kan.

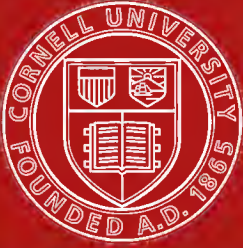
EENE SCHEETS

VAN

DR. C. W. JANSSEN.

Met Portret.

AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1888.

Cornell University Library

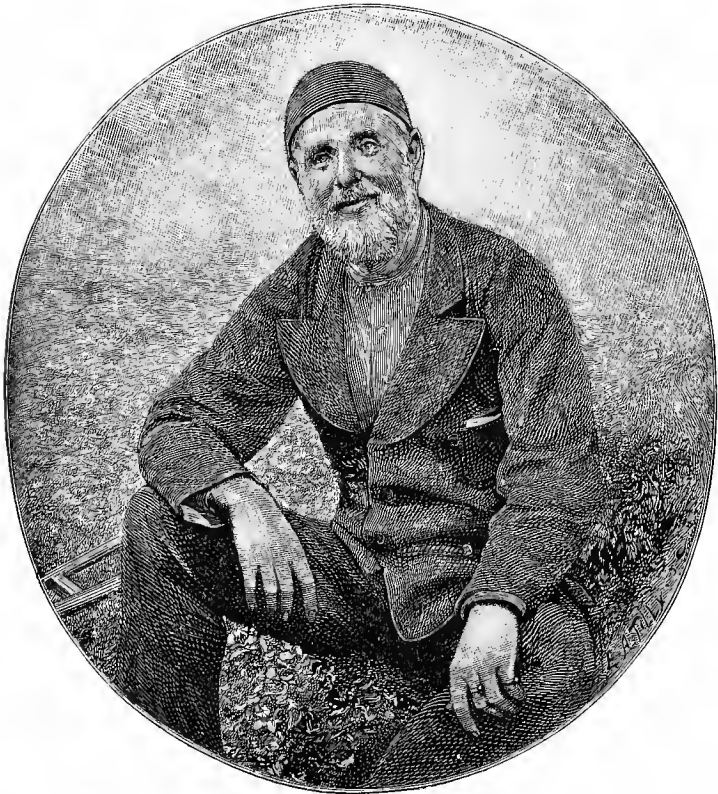
The original of this book is in
the Cornell University Library.

There are no known copyright restrictions in
the United States on the use of the text.

K. F. MOLLE

Wat een Nederlander
in Indië doen kan.

EENE SCHEETS
VAN
D^R. C. W. JANSSEN.

Met Portret.

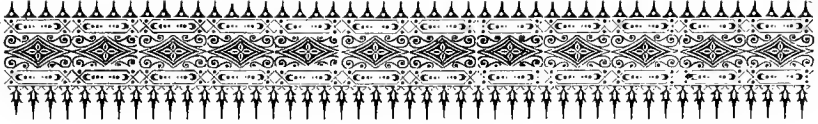

AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1888.

D. J.

„Aan wien hoort toch al die koffie, vader?

„Aan de Regeering.

„Plant de Regeering dan koffie?

„Nee, jongen, maar de inlanders op Java moeten koffie planten en den geheelen oogst aan de regeering afleveren; natuurlijk tegen betaling.

„Is dat eene straf voor de bevolking?

„Volstrekt niet! het is zelfs eene weldaad voor haar. Als ze geen koffie hoefde te planten, dan zou ze in 't geheel niets uitvoeren.”

Zoo spreekt de Nederlandsche vader tot zijn zoon, en zoo gaat het oude liedje, dat door onze voorouders in de Preangerlanden van Java verzonnen werd, van geslacht tot geslacht verder.

Ik verzoek den lezer, zijne aandacht te willen vestigen op de toestanden, zooals ze in die oude tijden in den Preanger heerschten.

De Preanger, het westelijke, bergachtige gedeelte van Java,¹⁾ was toen voor particulieren zoo goed als gesloten.

---

¹⁾ De tegenwoordige Preanger groot 379.1 □ Geogr. mijlen, met een bevolking ad 1,655.000 zielen, waarvan 1290 Europeanen, 3229 Chineezzen en 99 Arabieren, strekte zich vroeger meer west-, oost- en noordwaarts uit.

Dat heerlijke koffieland werd zorgvuldig bewaard in den toestand, waarin de Oost-Indische Compagnie het gevonden had. Deze was in de plaats van den vroegeren overheerscher, den keizer van Oost-Java, getreden en had diens regenten in hunne macht gehandhaafd. Reeds spoedig hadden dezen de verplichting op zich moeten nemen, om de koffiecultuur in hunne regentschappen in te voeren en het product voor rekening der Compagnie op te koopen.

In dien tijd werd de politiek tegenover de inboorlingen der wingewesten enkel beheerscht door de behoeften van de Hollandsche markt. De dienaren der Compagnie in Indië waren als het ware de pompwerktuigen, die door de groote machine in Holland in gang werden gehouden.

Zonder in hunne werkzaamheid aan regels gebonden te zijn, maakten ze dan ook bij de uitvoering der hooge bevelen gebruik van de toestanden, zooals ze die op Java vonden, en daaronder bekleedde de voornaamste plaats de groote macht der hoofden over de bevolking.

De koffiecultuur kon dus eenvoudig daardoor ingevoerd worden, dat men de levering van koffie voor de regenten zeer voordeelig maakte.

Men stond hun twee rijksdaalders als belooning voor ieder aangebracht picol van 146 pond toe, gaf het loon voor den planter in hunne handen en vergunde, dat bij het afleveren der koffie door de bevolking het picol à 222 pond berekend werd.

Daarvoor hadden de regenten echter ook aan lastige verplichtingen te voldoen. Ze hadden de berg- en transportkosten der koffie te dragen en te voorzien in de tractementen en ambtsgelden der Europeesche ambtenaren, die bovendien nog dikwijls huldegescchenken bij de zoo gunstig gestelde inlandsche vorsten kwamen vragen. Het spreekt, dat al die lasten ten slotte op den kleinen man, den koffieplanter, neerkwamen, maar al voelden de dienaren der Compagnie dit, van moreelen invloed op de regenten kon onder die omstandigheden geen sprake wezen. Men liet daarom de zaak dan ook maar zooals ze was en zorgde, dat men er zelf niet bij tekort kwam. Het leven maken werd in de diepste binnenlanden spoedig aangegeven als karaktertrek van den blanken vreemdeling. De overal bekende uitdrukkingen „sok godperdom” en, „de dronken Hollander” kenschetsen het gehalte van dat leven maken.

In 't begin onzer eeuw werd op dit gebied niet veel verbeterd. Wel veegde de groote bezem van DAENDELS ook over den Preanger. De hoofden werden vrijgesteld van de betaling der berg- en transportkosten en der tractementen voor de Europeesche opzieners en administrateurs, maar moesten nu ook het picol à 126 à 128 pond van de bevolking aannemen, terwijl het Gouvernement de koffie uit de magazijnen in picols van 125 pond ontving. De regeling bleef echter voor de hoofden zeer voordeelig en onvoordeelig voor de bevolking; de eerstgenoemden ontvingen namelijk als belooning een rijksdaalder zilver voor elk picol, terwijl aan de bevolking

ongeveer hetzelfde bedrag als vergoeding voor alle moeite toegekend werd. ²⁾

Dat die belooning voor den planter zoo goed als niets beteekende, dat door die slechte betaling ellendige toestanden in 't leven geroepen werden, dit alles zag de hervormer niet; het was genoeg, dat de ergste knoeierijen de wereld uit waren. De cultuur ging alzoo haar ouden gang: De bevolking werd door de regenten gedwongen op plaatsen, die meestal uren van de dorpen verwijderd lagen, koffie te planten en de geplante boomen te onderhouden; de Europeesche opziener ging na, of steeds het bepaalde aantal lieden voor dien arbeid opkwam. Was dit niet het geval, dan werd de burgemeester door den regent gestraft. Zulk een arme kerel werd dan, wel uren achtereen, aan de groote teenen opgehangen of in den modder te pronk gezet met ontbloot hoofd enz. Het spreekt van zelf, dat hij later geen gelegenheid liet voorbijgaan, om zijn wrok aan de bevolking te koelen. Zoo werd onderlinge haat in de dorpen opgewekt. In den oogsttijd steeg echter het kwaad ten top. De bevolking moest eerst de vruchten naar het dorp en daarna nog een 40 paal ³⁾ verder in een pakhuis dragen. En niet alleen voor de koffieproductie bediende men zich van de krachten der bevolking, zonder op haar huishoudelijke belangen te letten, — waar eenige arbeid

---

²⁾ Volgens DR. WIJNMALEN in de Bijdragen van het Statistisch Instituut 1887 No. 2 blz. 319 werd tot en met 1836 fl. 2,43 aan de bevolking betaald, van 1837 t. e. m. 1858 fl. 3,12¹/₂.

³⁾ 1 paal = 1506,94 meter.

te verrichten was, hetzij aan wegen of voor persoonlijke diensten, de bevolking moest ze maar uitvoeren. ⁴⁾

Hoe kon men toch maar zulk een exploitatiestelsel verzinnen? zult ge vragen. De reden is eenvoudig genoeg: men was ten volle overtuigd, dat het Soendasche volk geen betere behandeling waard was. De Nederlandsche ambtenaren moesten wel tot die overtuiging komen, daar zij met het volk zelf nooit in aanraking kwamen, en bij de vorsten, met wie zij te doen hadden, eene grenzenlooze minachting voor den kleinen man aantroffen.

De regenten oefenden op het volk door middel der mohamedaansche priesters eene onbegrensde macht uit; ze behandelden de minderen als hunne slaven. De paarden, die zij voor het gemakkelijk reizen door het land noodig hadden, werden op verschillende plaatsen door de bevolking onderhouden. De karren en buffels, die de bevolking voor het vervoer der Gouvern. koffie aanhouden moest, bezigden de regenten zonder tegenpraak der houders ook te hunnen behoeve.

Wanneer ergens een kampongman een mooi paard bezat, dat in den smaak van den regent viel, stuurde die eenvoudig een bode met eene schaar, om de manen af te knippen, waardoor de naasting volbracht was. Ook van mooie dochters maakten de regenten zich meester:

---

⁴⁾ Waar men het wenschelijk achtte, voor de politie enz., schroomde men niet, de vestiging van geheele gezinnen te gelasten en zoo werden van lieverlede in de hooge meest afgelegen bergstreken, kleine nederzettingen in het leven geroepen.

den ouders werd eenvoudig verboden, haar uit te huwelijken, of, de schoone werd dadelijk naar de hoofdplaats medegenomen. In de rechtspraak heerschte de grootste willekeur. Het „kop af” was de gewone uitspraak van den rechter, wanneer een gewoon man voor hem gebracht werd onder beschuldiging van diefstal.

En wat vond men bij dat alles nog? Eene zekere gehechtheid der bevolking aan hare hoofden! Waar een hoofd uitmuntte in ridderlijke oefeningen, toonde de bevolking opgewonden vreugde, en verbazend voor onze landslieden was de eerbied der bevolking voor de hoofden, die slechts van ter zijde een inlander hoefden aan te kijken, om hem dadelijk te doen nederhurken.

Was die slaafsche geest te vereenigen met het gevoel van eigenwaarde, met vrijheidsliefde en economisch vooruitstreven? Neen! het Soendasche volk verschilde te eenenmale van het Nederlandsche; de inlander was eene betere behandeling, dan die men hem ten deele liet vallen, niet waard. Met gerustheid mocht men dus een toestand bestendigen, die het voor den kolonialen beheerscher zoo gemakkelijk maakte, om aan de behoefte der schatkist te voldoen.

Deze beknopte schets moest ik vooraf laten gaan, om den lezer bekend te maken met het arbeidsveld van K. F. HOLLE, den man, over wien ik het een en ander wensch mede te deelen.

In 1844 op vijftienjarigen leeftijd met zijn familie naar Java gekomen, die daarheen getrokken was, om in de

theecultuur een bestaan te zoeken ⁵⁾, trok hij reeds in 1846 den Preanger in en wel als geemployeerde op het Residentiebureau te Tjandjoer. In 1847 ging hij over naar het Departement van Cultures en later naar dat van Middelen en Domeinen. In 1857 verliet hij 's lands dienst als eerste kommissie en aanvaardde de administratie der theeplantage Tjikadjang, regentschap Limbangan.

In den loop van zijn tienjarigen landsdienst had HOLLE gelegenheid gehad, zich op de hoogte van de toestanden in den Preanger te brengen en op zijne reizen door geheel Java de zeden der Madoerezen, Javanen en Soendanezen onderling te vergelijken, waardoor hem bleek, in welken eigenaardigen toestand het Soendaneesche volk verkeerde, dat veel minder dan de andere volken van Java onder de Indische despotie had geleden. Hierin verschillend van het meerendeel der toenmalige ambtenaren had hij zijnen geest niet laten inslapen, maar zich meester gemaakt van de inlandsche talen en van veelzijdige landbouwkundige kennis. Al dat vreemde, aantrekkelijke, belangwekkende, dat de jongeling daar voor oogen zag, had hem tot ernstige studie gedreven, en de nabijheid eener bij uitstek begaafde en liefderijke

---

⁵⁾ HOLLE werd geboren 9 Oct. 1829 te Amsterdam. Zijn familie kwam over te zamen met VAN DER HUUCHT, oom van HOLLE, die zijn laatste reis naar Indië deed als gezagvoerder van de „Sarah Johanna” en zich te Parakan Salak (Preanger) als theeplanter vestigde. HOLLE's vader werd mede-eigenaar en administrateur van het land Bolang in het Buitenzorgsche, alwaar de familie eerst verblijf hield. Na diens overlijden, in 1846, vestigde zij zich te P rakan Salak en werd de theeonderneming later door HOLLE's broeder van VAN DER HUUCHT overgenomen. Thans nog is zij de eigendom van de weduwe A. W. HOLLE.

moeder had zijn hart warm gehouden en hem steeds gedreven tot behartiging van het ware en goede.

Geen wonder, dat de eigenaardige, treurige toestanden, zooeven beschreven, dezen man bezig hielden. De vraag: is de Soendanees een lager georganiseerd schepsel dan de Europeaan en is hij voor vooruitgang in 't geheel niet vatbaar, liet hem geen rust. Hij begaf zich onder de inlanders en bestudeerde hun huiselijk en maatschappelijk leven; hij luisterde naar hunne intieme gesprekken en berekende den invloed, die door priesters, hoofden en Gouvernement op hen uitgeoefend werd. Bovendien verdiepte hij zich in de geschiedkundige bronnen van het land, ontcijferde inscripties ⁶⁾ en oude manuscripten en vergeleek de resultaten. Wat was zijn slotsom? Wij doen den Soendanees bitter onrecht! Deze had onder de leiding der Indiërs in de 16de eeuw reeds eene hooge trap van beschaving bereikt! hij had toen een eigen taal, een eigen literatuur! maar de invoering van den Mahomedanschen godsdienst, de overheersching door de vorsten van Oost-Java en het monopolie der Compagnie hebben op zijn verstand en ondernemingsgeest een verdoovenden invloed uitgeoefend. Wat zou dus onze taak onder dit volk moeten zijn? Het op te beuren, en zijne ontwikkeling op nieuw in gang te brengen.

Toen HOLLE op 28jarigen leeftijd 's lands dienst ver-

---

⁶⁾ HOLLE leverde de eerste aannemelijke vertolking van den Batoe Toelis (ouden beschreven steen) nabij Buitenzorg, waardoor bleek, dat deze een gedenkteeken was van de daden van zekeren PAREBOE RATOE POERANA, vorst van Padjadjaran (het indische rijk in de Soendalanden, dat in de 16e eeuw door de Mohamedanen van Oost-Java vernietigd werd).

liet, waren het dan ook geen redenen van eigenbelang, die hem er toe dreven, in de theekultuur zijn bestaan te zoeken. Hij voelde, dat hij onder deze omstandigheden de Regeering niet kon dienen en wenschte vrij te zijn, om ten minste voor zijn persoon den plicht van den Europeaan te vervullen.

Als ge het tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, van Jaargang 1857 af inziet, dan kunt ge tal van verhalen uit het leven vinden, waardoor HOLLE bij de lezers van dat tijdschrift voor zijne denkbeelden propaganda maakte. Ik haal slechts eenige staaltjes daaruit aan.

Hoe de Soendanees over zijn lot denkt: van iemand, die in de nabijheid van een hoofd is, wordt gezegd: „hij zit tusschen de slaglanden des tijgers.” De „gehechtheid” der bevolking heeft dus veel van vrees! *L' amour c' est la crainte de déplaire.* Voorts zegt de Soendanees: „Die er goed inzitten, slaat men over, die rijk zijn, gaat men voorbij, op de armen gaat het los!” en: „Als men rijk is, wordt men rijker, als men in verdrukking is, raakt men er nog meer in” enz.

De inlander weet zeer goed van een gunstigen samenloop der omstandigheden partij te trekken.

Een oud inlander zegt tot HOLLE: „Mijnheer, nu moet U tabak planten: Eerst is er veel op gewonnen; toen wilde iedereen tabak planten, hetgeen tengevolge had, dat de markt overvoerd werd en de tabak met schade verkocht moest worden. Nu zijn de meesten bang om te planten en zal de prijs enorm stijgen.”

De pluksters in zijnen theetuïn hoorde HOLLE aldus redeneeren: „De padi kost nog altijd 15 duiten.” Dus bestaat er verschil in de padi-prijzen en kent men de beteekenis van vraag en aanbod! concludeert HOLLE. En voorts: „Voor het snijden van de padi betaalt men op 't oogenblik zoo en zooveel; dan is het toch voordeliger, thee te plukken!” En nu gelooft men, roept HOLLE, dat het volk geen besef heeft van het onvoordeelige der koffieregeling!

Getuigen deze staaltjes voor de juistheid van HOLLE's beweren, dat men den Soendanees als een verstandig schepsel in rekening moet brengen, eene andere reeks staaltjes moge bewijzen dat de liefde, die hij den inlander toedroeg en bij den Europeaan wenschte te wekken, niet aan onwaardigen was besteed:

Al kent de Soendanees het treurige van den toestand, waaronder hij gebukt gaat, zijne natuurlijke vroolijkheid helpt hem toch veel onrecht dragen. In den tijd van het strengste koffiemonopolie mocht hij geen koffie drinken: de Regenten hadden dat verboden. Toch lustte hij dien drank zoozeer, dat hij dien ten minste in zijne verbeelding wenschte te genieten. Hij noemde dus het warme water, dat hij in de plaats van koffie dronk: „heldere koffie.”

De gedweeheid tegenover de hoofden moet het wel eens tegen de oude vrijmoedigheid van den Soendanees afleggen: toen eens een hoofd bij eene jacht het hem toegedreven wild miste, had hij dat te verduren met een hagel van scheldwoorden, door de drijvers hem toegeworpen.

Op het punt van welbespraaktheid en beleefdheid wint de Soedanees het verre van den kleinen man bij ons:

HOLLE vraagt eene vrouw, of zij het niet eenzaam had, ze antwoordt: „Is het niet overal Gods aarde?” Voor veel beloven en weinig geven, zegt de Soedanees: „de manieren hebben van den pisangbloesem”, die volgens den inlander nutteloos is en afvalt, zonder tot vrucht te komen; voor: stille wateren hebben diepe gronden: „de manieren hebben van den koekoek”; voor: van eene kleinigheid veel gedoe maken: „den kleinen hoofddoek breed uitmeten”. En nu zou zoo'n volk niet voor ontwikkeling vatbaar zijn? roept onze vriend.

Ontwikkeling van sluimerende krachten! — Welk een genot, eene teedere plant door oordeelkundige behandeling sterk en frisch te doen worden, welk genot, aan het zieke lichaam de spijs te kunnen geven, die het noodig heeft, om aan de schadelijke invloeden weerstand te kunnen bieden!

HOLLE zag daar vóór zich de Soendaneezen, een goed georganiseerd ras, door inlandsche leermeesters hooger opgeleid, door Mohamedaansche en Europeesche overheersching neergedrukt. Hunne taal was reeds gedeeltelijk door het Javaansch verdrongen, niemand dacht er meer aan, in het Soendaasch verzen te maken. Nergens vertoonde zich meer de oude ondernemingsgeest, terwijl toch vroeger de Soendaneezen handelsbetrekkingen met China hadden onderhouden. De rijstbouw, die onder de leiding der Indiërs eene betrekkelijke hoogte van ontwikkeling bereikt had, was reeds op enkele plaatsen in

verval geraakt. Zelfs het bijgeloof der bevolking had tijdens de verdrukking eene verandering ten slechte ondergaan, terwijl men toch van de invoering van het Mohamedanisme de uitroeing van bijgeloof had mogen verwachten.

Het was den priesters immers niet te doen geweest, om den zuiveren godsdienst van Mohamed te verspreiden, maar om macht over het domme volk te verkrijgen. Daarom hadden ze het bijgeloof gehandhaafd en versterkt en zodoende den Soendanees aan het verstand gebracht, dat al het goede van Mekka moest komen.

Hoe groot waren dus de ellenden en nooden van het Soendasche volk, maar ook wat voor een uitlokkend arbeidsveld stond daar open voor een man, die dezen toestand begreep en die in zich zelve de verstandelijke meerderheid en de kracht der westersche wetenschap voelde!

Wel stond HOLLE als eenvoudig particulier tegenover al die nooden, maar wat hij dagelijks voor oogen had: het roekelooze vernielen van gezonde levenskracht en goede kiemen, noopte hem zelf de handen aan het werk te slaan, en meer en meer beschouwde HOLLE het bestrijden der schadelijke machten en het opleiden der bevolking tot hooger economisch en geestelijk leven als zijne taak.

Laat ons nagaan, hoe hij zich van die taak gekweten heeft.

De kracht van dengene, die het goede wil, ligt in de volharding. „Frappez toujours!” Als ge maar met feiten komt, zult ge ten slotte overwinnen. HOLLE volgde die leer en de Regeering begon reeds spoedig na zijn zelfstandig optreden in de berglanden te ondervinden, dat daar een onvermoeide vriend van den inlander zat. Al de akelige dingen, die daar ten behoeve van koffiecultuur en heeren-diensten gebeurden en die men voeger niet had willen zien, of niet had gemeend te moeten zien, ze werden der Regeering stuk voor stuk opgedischt. Maar niet alleen afbrekende kritiek moest de Regeering van HOLLE verduren: hij wées haar ook onvermoeid op positieve plichten en gaf ten dezen goeden raad: Als ge de koffiecultuur ingang wilt doen vinden bij de bevolking, moet ge rekenen met de wenschen van die bevolking. De Soendanees zoekt zijne vrijheid en zijn voordeel. Hij wil vrij zijn in de beschikking over zijn tijd, hij wil niet belemmerd worden door bemoeizucht van ambtenaren en hij verlangt zelf huurder te worden van de bergtuinen, die hij thans op hoog gezag der regeering moet bewerken. En verder: Als ge het fanatisme der bevolking wilt fnuiken, moet ge der bevolking iets in de plaats geven voor het geestelijke brood, dat ze van hare priesters ontvangt. Ge moet scholen oprichten; door onderwijs alléén kunt ge het bijgeloof doen wijken, onderwijs in 't lezen is de eenige weg, om nuttige kennis te verspreiden! Voorts: Ge moet den inlandschen landbouw, de inlandsche nijverheid te gemoet komen! De inlander is een onvolmaakt, ja, een slecht landbouwer; gij moet hem wijzen,

hoe hij zijn akker dient te beploegen en te bemesten, hoe hij nuttige gewassen kan veredelen, zijnen veestapel kan verbeteren, enz. Gij moet er voor zorgen, dat de door hem ontgonnen drooge velden niet onvruchtbaar worden! Vele nuttige cultures kunnen in de Soendalanden nog inheemsch gemaakt worden. De dadelboom teelt daar zoo goed als in Algerië, de zijdeteelt kan er met goed gevolg ingevoerd worden, merinoschappen komen in den Preanger voort, het hert en de kidang kunnen gemakkelijk in huisdieren herschappen worden, met de teelt van zoetwatervissh kan de inlander veel geld verdienen, ook met verbeterd vlechtwerk, enz.

Al die raadgevingen, aan het adres der Regeering gericht, zijn als vonken uit een groot vuur opstijgend. De haard zelf is de theeonderneming Tjikadjang en later de thee en kina-onderneming Waspada bij Garoet, waar HOLLE zich vestigde, nadat Tjikadjang in andere handen over was gegaan⁷⁾.

Op zijn terrein was hij voortdurend bezig met landbouwkundige proeven, en in het district rondom werd hij niet moede, de toestanden onder de bevolking gade te slaan. Was hij dan tot eenig resultaat gekomen, gauw bracht hij dit op een stukje papier en zond dien snipper aan de Directiën van 't bovengenoemd Bataviaasch Genootschap of van de Maatschappij voor Landbouw en

---

⁷⁾ ± Vier jaren, van 1862 tot 66, had HOLLE moeten wachten, voor dat de Regeering hem de aangevraagde gronden toestond. Hij ging in dien tijd handel drijven, waarover nader op blz. 20.

Nijverheid te Batavia, die ze dan in hare tijdschriften publiceerden.

En deze vonken hadden uitwerking. Menig lezer voelde zich getroffen door de overtuigende waarheid van HOLLE's betoogen en in de Regeeringskringen begon men weldra HOLLE als een vriend te beschouwen en veranderingen in de Preanger toestanden voor te bereiden. Daartoe droeg veel de omstandigheid bij, dat het gehalte der besturende ambtenaren allengs verbeterde en dat mannen met vrijzinniger beginselen voor hooge betrekkingen gekozen werden.

Terwijl dus reorganisatie-plannen en nieuwe schepingen in voorbereiding waren, vormde HOLLE onder de inlanders een kring van vrienden, die hij met den geest des vooruitgangs vervulde en die hij vertrouwen inboezemde jegens de bedoelingen van den vreemden overheerscher.

Verdient HOLLE onzen dank voor den ijver, waarmede hij het volk en zijne behoeften bestudeerde en bij het bestuur geestdrift voor meerdere ontwikkeling van den inlander wist uit te lokken, hij verdient onze bewondering voor den tact, dien hij in den omgang met den inlander aan den dag legde.

Het verkeer met den inlander is volgens de meeste Europeanen in Indië zeer gemakkelijk: men leert een paar woorden der inlandsche taal en men heeft het veld gewonnen. Tal van Nederl.-Indische ambtenaren brengen het niet verder. Wat is het gevolg? De inlander beschouwt hen als ignoranten en neemt elken raad hem

toegediend, met wantrouwen op. Bij den Soendanees komt daarbij nog de minachting voor den ongeloovige, die klaarblijkelijk slechts wereldsche goederen najaagt en hoegenaamd geen godsdienst heeft.

Waar is nu de weg, om binnen te dringen in het hart, in het vertrouwen van den inlander? HOLLE heeft het ons in de praktijk aangetoond. Hij daalde af tot den inlander en kwam hem te gemoet, door het overnemen van de inlandsche levenswijze.

Hij gaf aan zijne stem den klank, aan zijne zinnen den vorm en aan zijne manieren den plooi, die den inlander bekend waren. Van hunne spreekwoorden, van hunne maatschappelijke beschouwingen en godsdienstige vormen maakte hij zich meester en de *étiquette* volgde hij getrouw.

Wij Europeanen, dacht hij, hebben er eeuwen voor noodig gehad, om een weinig verlichte denkbeelden in ons op te nemen, kunnen wij dus van dien inlander vergen, dat hij onze manieren, onze gedachten begrijpe? Integendeel! de inlander kan van ons vergen, dat we *hem* begrijpen, dat we ons door zijne vormen niet bang laten maken! En tot de verbazing zijner Europeesche vrienden begon HOLLE, die er te voren steeds op uit geweest was bijzonder netjes gekleed te gaan, minder en minder acht op zijn toilet te geven en — o verloo- chening van zijn Westersch vaderland — den fez, het hoofddekseel des Mohammedaans, te dragen. Zoo, wist hij, zou de inlander niet meer bang voor hem wezen. Aan zijn kleinen vinger echter, liet onze menschenkundige

vriend een grooten diamant prijken, om den inlander nooit te laten vergeten, dat hij een „heer” was.

Gij in het kille, nuchtere Holland, noemt dit alles wellicht komedie?! HOLLE's menschkundige tactiek had in elk geval uitstekende gevolgen! HOLLE maakte daardoor de gemoederen van zijne Soendaneezen los. „Hij is een der onzen!” dat was het gevoel, dat HOLLE wekte en dat zijne werkzaamheid als leeraar op economisch en godsdienstig gebied vruchtbaar maakte.

Het geluk diende hem, want, wat voor hem van het grootste gewicht moest wezen, hij won een vriend en bondgenoot in een geestelijk bijzonder ontwikkelden Soendanees, en wel in een hooggeplaatsten Mohamedaanschen priester.

De Heer LEVYSSOHN NORMAN heeft onlangs in Eigen Haard 1888 No. 3 aan dezen vriend van HOLLE, den hoofdpanghoeloe van Limbangan, Raden Hadji Mohamed Moesa, eenige woorden van dankbare herinnering gewijd. We lezen daar, dat die hooggeplaatste inlander, reeds in jonge jaren met zijnen Vader te Mekka geweest zijnde, van zijne prilste jeugd voor het priesterambt aangewezen was. Voeg daarbij, dat hij uit een aanzienlijk Preanger geslacht geproten was en we hebben een man voor onze oogen, die de fine fleur van het moderne Soendasche ras vertegenwoordigde. Hij bezat de eigenaardigheden van zijnen landaard, aangeboren waardigheid en gehechtheid aan den Mohamedaanschen godsdienst. Van natuur was hij daarbij van opgewekten geest en bezat hij een krachtig denkvermogen. De vriendschap van dezen

inlander was het beste loon, dat HOLLE ten deele werd voor zijn afdalen tot het volk. De panghoeloe vond in HOLLE een geestverwant, aan wien hij zijne godsdienstige denkbeelden en zijnen schat van literarische kennis kon mededeelen en tevens vond hij in hem een gids tot hoogere opvatting van de Mohammedaansche dogmatiek en van de taak der priesters en grooten, waartoe hij behoorde.

Door HOLLE's invloed leerde de panghoeloe het kwaad van het bijgeloof begrijpen en het onrecht beseffen, door de Soendasche grooten en priesters den kleinen man aangedaan. Vroeger had hij er geen kwaad in gezien, dat men zich allerlei phantastische voorstellingen van de natuurverschijnselen maakte en dat de kleine man benadeeld werd ten gerieve der grooten. Thans werd hem dat alles duidelijk: zijne oogen werden geopend en hij erkende vrijmoedig, dat de Hollandsche overheersching een geluk was voor zijn Soendaasch volk. En die ontdekking riep nu weer zijn ijver wakker; voor die overtuiging maakte nu hij weer onder de zijnen propaganda, en wat was het gevolg? HOLLE werd, wat hij thans is, eene soort van heilige, de man van vertrouwen voor arm en rijk der bevolking.

De proeven, door hem op zijne onderneming genomen, het terrasseeren van hellende vlakten, het stelselmatig bemesten van velden, het ijle uitzaaien van rijst, het aanplanten van voordeelige voedingsmiddelen, groenten enz., het werkmaken van de vischteelt enz., alles kreeg nu voor den inlander bijzondere beteekenis. Het

was geheiligd en men volgde het voorbeeld na. Eén staaltje slechts van de wijze waarop hij omging met het volk. Eenige bewoners van een vroeger stok-conservatieven kampong, nu van den geest des vooruitgangs doordrongen, komen bij HOLLE, om het toovermiddeltje te halen, waardoor hij het klaar gespeeld heeft, dat bij hem alles één vruchtbaarheid is en één bloei. HOLLE antwoordt, door hen koperen en zilveren geldstukken te laten zien: die stukjes zijn alle het toovermiddel, dat jelui bedoelt. Voor geld krijgt men goed werk, en goed werk geeft goede resultaten.

Nu was het dus voor goed gewekt, het nieuwe leven! Overal vertoonden zich teekenen van het ontwaken der ingesluimerde volkskracht. Door de bemoeiingen van HOLLE in gemeenschap met zijnen panghoeloe herleefde de Soendasche taal als schrijftaal en werden de Javaansche woorden verdrongen. Vertalingen van Europeesche geschiedenisjes werden onder het volk verspreid, en eene westersche, meer verlichte opvatting van godsdienst en recht onder het volk gebracht door scheidsrechterlijke uitspraken, die men veelvuldig bij HOLLE kwam halen.

Is het wonder, dat HOLLE al ijveriger werd in zijn werk, dat zoo goed slaagde? Hij maakte telkens nieuwe plannen ten gerieve van den inlander. In den tijd dat hij op de aangevraagde gronden van Waspada moest wachten, vestigde hij op tal van plaatsen in de Preanger regentschappen winkeltjes met zetbazen, waarin voor goedkoop en prijs lijnwaden door de bevolking konden

worden gekocht, — de lijnwaden waren zoo verschrikkelijk duur! — een ander maal deed hij groote bestellingen van weefstoestellen, die hij onder de bevolking verspreidde. Bij al die ondernemingen dacht hij alléén aan zijne taak, nooit aan zijn eigen belang, en leed dientengevolge daarbij groote financiële schade. Ook luisterde de Regeering niet altijd naar zijne voorstellen; bijv. op zijn aanbod, om Gouvernements-koffietuinen tegen garantie van fl. 14 het picol in bewerking te nemen, gaf ze een weigerend antwoord. Dit alles kon echter onzen vriend den lust niet ontnemen, om op den ingeslagen weg voort te werken, en toen de Régeering met reorganisatie-plannen voor den dag kwam, stond HOLLE met zijn panghoéloe en een staf van vrienden onder hoofden en bevolking gereed, om haar te helpen. ⁸⁾

Dit was het glanspunt in HOLLE's leven. Nu werden de aanmatigingen van hoofden en priesters krachtig weerstaan, nu werden eerlijkheid en plichtbesef van het inlandsche bestuur op soliede grondslagen gevestigd, nu werden de heerediensten beter geregeld en werd de koffiecultuur pasklaar gemaakt voor de inlandsche samenleving. Nu werden ook scholen opgericht: Eene school voor inlandsche grooten te Bandong ⁹⁾ en eene volks-

---

⁸⁾ De reorganisatie werd afgekondigd in 1870, doch werd eerst 1 Juli 1871 ingevoerd.

⁹⁾ Deze school in Mei 1866 geopend, gebouwd en ingericht geheel naar de adviezen van HOLLE is bestemd tot opleiding van inlandsche onderwijzers voor de Soenda-landen. Aan zijne krachtige volhardende en vruchtbare bemoeienis met het inlandsch onderwijs vooral, had HOLLE zijne benoeming tot Ridder der orde van den Ned. Leeuw te danken.

school in elk distrikt. Wat HOLLE als zijne overtuiging onder de inlanders verspreid had, dat de Hollandsche overheersching een geluk was voor de Soendalanden, dat werd nu door de Regeering zelve door wetten bekrachtigd.

Gaarne zou ik eindigen met deze phase in het leven van HOLLE. Het aanbod der Regeering, om hem Resident van de Preanger te maken — dat hij afwees, — en zijne benoeming tot adviseur honorair der Regeering 27 Dec. 1871, waardoor hem het recht toegekend werd, in elke zaak den inlander betreffende bij de Regeering het initiatief te nemen, en ook ongevraagd alle voorstellen der Regeering daaromtrent te beoordeelen, zouden een waardig slottableau vormen voor eene schets van zulk een werkdadig leven. Maar ik moet nog voortgaan. De HOLLE, dien ik U tegenover het titelblad doe zien, is geen met lauweren gekroonde held — hij is een martelaar voor zijne goede zaak.

In de eerste jaren na de hervormingen zag er alles rooskleurig genoeg uit. De koffieregeling werkte uitstekend ¹⁰⁾. Men had den kamponglui de keuze der gronden vrijgelaten, waar ze hun koffie wilden planten, en hun toegestaan, de verafgelegen tuinen te verhuren, mits de huurder, de merdika, maar de geogste koffie aan de regeering voor fl. 14 het picol afleverde. Deze regeling bleek geheel in den smaak der bevolking te

---

¹⁰⁾ Zie daarover in het Maart No. van de Gids 1888, het artikel van den oud-minister van koloniën Mr. W. BARON VAN GOLTSTEIN.

vallen — trouwens, ze was volgens de wenschen der bevolking ontworpen — en werd reeds weinige jaren later, in 75 en 77 in de overige koffieplantende Residenties van Java en ook van Sumatra ingevoerd.

Het duurde echter niet lang, of de noodzakelijkheid bleek, op de reorganisatie van 1872 voort te bouwen. Door het opkomen van vele particuliere landbouwondernemingen in den Preanger waren namelijk de dagloonen gestegen en de merdikas zagen, dat ze voor den prijs van *f* 14 het picol koffie niet meer met voordeel konden leveren. Geleidelijke verhooging van den koffieprijz was daarom aan de orde van den dag. Maar ook de tuinen, door de bevolking in de nabijheid der dorpen aangelegd, bleken meerdere zorg noodig te hebben: de boomen begonnen daar te kwijnen, de noodzakelijkheid van meer intensieve grondbewerking bleek en dit kon alléén bereikt worden door den aanplant van koffie voor de bevolking voordeeliger te maken en haar met handleidingen voor de cultuur te voorzien.

HOLLE was dadelijk met voorstellen bij de hand. De noodzakelijkheid van prijsverhoogingen had hij voorzien. De Regeering had hem daaromtrent beloften gedaan, en handleidingen in de inlandsche talen had hij voor de pers gereed.

De Regeering wilde thans echter van zijne voorstellen niets weten. De prijsverhooging werd geweigerd en de intensieve cultuur werd verklaard niet naar den zin des inlanders te zijn. Die reorganisatie, eerst zoo voordeelig, begon lastig te worden. Wat kan ons het gemak van den

inlander schelen? Als hij den bergtuin niet meer kan verhuren, laat hem dan maar zelf heengaan, om te werken en te oogsten; op de bergen groeit toch de beste koffie en hoe men 't ook wende, de dwang blijft toch de ziel der Gouvernements-koffiecultuur.

Een groote stap achteruit dus! Zou de inlandsche huishouding tot grooteren bloei gebracht worden, dan was het allereerst noodig, dat niet door de maatregelen der Regeering de vrije beweging van den landbouwer belemmerd werd. Door de belemmering te bestendigen werd dus het geheele bouwwerk van onzen vriend in de grondvesten aangetast. De lust tot arbeid en tot bereiking van economischen voorspoed zou verlammen en de leiders van het volk zouden weer beginnen, het Nederlandsche bestuur niet als eene weldaad, maar als een juk te voelen.

Het bestuur rechtvaardigde die vrees door de wijze, waarop het de ontwikkeling van het inlandsch onderwijs behartigde. Ook hier bleef men met een eersten aanloop volstaan, en toen de eerste inrichting van het schoolwezen minder doelmatig bleek te zijn, verloor men den lust voor de geheele zaak.

Was het denkbaar, dat men in eene zoo moeilijke zaak als het inlandsch onderwijs dadelijk de volmaakte regeling zou treffen?

Teleurstellingen, voornamelijk wat het onderwijzend personeel betreft, konden hier niet achterwege blijven. Maar de Regeering, hoewel bij haar tal van deugdzame adviezen omtrent de inrichting der scholen ingediend werden,

bleef bij het oude stelsel volharden en deed, als ze positief ging werken, niets anders dan inkrimpen.

Onze vriend, die op de hulp der Regeering had gerekend, voelde zich dus met zijne pogingen ten bate der geestelijke ontwikkeling van den inlander, ter bevrijding van het juk der Mohamedaansche priesters en ter verspreiding van nuttige kennis alleen gelaten en van de mogelijkheid afgesneden, om zijn arbeid vruchtdragend te maken.

Wat had hij bij zijne landgenooten bereikt? Een kortstondig opflikkeren van geestdrift voor het doel, waaraan hij zelf zijn leven had gewijd. Dat waren nu de Europeanen, waarop hij de hoop der inlanders had gevestigd. Hadden zij niet juister gezien dan hij, door den vreemdeling met wantrouwen te bejegenen? HOLLE kon niet tegen de reactie aankampen, al was hij tot groote offers bereid. Toen de prijs van fl. 14 voor het pikol blijkbaar te gering werd voor de bevolking en deze bij hem kwam vragen, of de Regeering nu niet zou willen verhoogen, wat zij toch beloofd had, kon hij niet nalaten, uit eigen middelen het noodige bij te passen. Maar dat moest hij natuurlijk spoedig staken en hij moest de bevolking verklaren, dat de Regeering niet bij machte was, aan hare belofte te voldoen.

Het martelaarschap van onzen vriend begon: hij zag het werk van lange jaren te niet gaan, zijn invloed kwijnen en achtte eene reeks van teleurstellingen onvermijdelijk. Daarbij kwamen andere beproevingen. Eene zware verkoudheid had verlamming tengevolge, waardoor het voor HOLLE moeielijk werd, zijne eigen

cultures behoorlijk na te gaan. Zijn vriend, de panghoeloc, kwam te overlijden en door het dalen der theeprijzen ging zijn financiëele toestand achteruit. Toen hij zag, dat hij met de oude loonen niet meer kon voortwerken, verzamelde hij zijne arbeiders en deelde hun mée, wat op de markt was voorgevallen. Ik kan jelui slechts nog zooveel betalen. Wilt ge daarvoor blijven werken? En ze bleven.

Bij dit alles blijft HOLLE in den ouden geest voortwerken. Hij is nog altijd de raadsman der bevolking; hij neemt nog altijd proeven en schrijft nog altijd snippers. En, hoewel door de Regeering niet genoeg gewaardeerd, ja zelfs door haar gekrenkt werkt hij in zijne betrekking als adviseur honorair voort te haren bate. In intieme betrekking staande tot de priesters en hoofden van den Preanger hoort hij alles, wat daar onder de inlanders omgaat en menigen wenk heeft hij der Regeering kunnen geven waardoor zij voor moeielijke verwickelingen gevrijwaard bleef. Toen schrijver dezès hem in Juli l. l. bezocht, was HOLLE juist bezig met het samenstellen eener taalkaart van Sumatra, die thans als bijlage bij het Koloniaal Verslag verschenen is, en tevens was hij aan 't verzamelen van gegevens, die als weerlegging moesten dienen van de in Holland geopperde bewering, dat de zuidelijke Preanger geen spoorweg waard was. Menige provincie in Holland, die spoorwegen heeft, is slechter bevolkt dan de zuidelijke Preanger! Als ge in Holland over Indië wilt spreken, zorgt dan eerst voor goede statistieke gegevens! was zijne slotsom.

Het is een verkwikkende dag, dien de reiziger op den heuvel Waspada bij den veelgenoemden profeet van den Preanger doorbrengt, — geen bezoeker van Java verzuimt een bezoek te brengen aan dien merkwaardigen man. — Nergens in den Preanger beseft men de schoonheid van dit bergland zoo ten volle als op den top van dezen heuvel, nergens ontmoet ge zulk eene uitstekende verhouding tusschen werkgever en „nemer als hier. Hier boven op den heuvel zijn zij zich komen vestigen naast HOLLE's woonhuis, de lui uit de omstreken: ze hebben een dorp Waspada daar boven gesticht en beschouwen HOLLE als hun heer niet alleen, maar als hun vorst, zooals de Sultan van Koetei, die HOLLE bezocht, meende te ontdekken. En hoe aantrekkelijk is zijn persoon zelf! Ik geef u zijne photographie die ik verleden zomer nam. Wat links op den grond ligt, is zijn krukstok; op het hoofd draagt hij den fez, den diamantring aan den kleinen vinger. Hij ontvangt U in zijn slordig pak in eene voorgalerij vol boeken, photographieën, afdrukken van inscripties enz. Reeds spoedig heeft hij Uw hart gewonnen door het heilige vuur, dat uit zijne oogen spreekt, door de cordialiteit, waarmede hij U behandelt. Hij verhaalt U van zijne ervaring met de inlanders, van het kinderlijk vertrouwen, dat zij in hem stellen en levendig wordt in U het gevoel wat voor een schat wij in dezen man bezitten en welk een schande het is, dat zijn streven niet meer waardeering vindt.

Opwekking van sluimerende krachten door Europee-

schen invloed! Hoe dikwerf is daarmee geschermd door personen, partijen, volken! De op hare ontwikkeling en instellingen trotsche Engelsche natie beproeft die opwekking in Voor-Indië en oogst haat in plaats van liefde. De Regeering van Java heeft dat doel verkondigd en is der bevolking vreemd gebleven. HOLLE heeft den weg gewezen. De Nederlander, het kind der Westersche beschaving, heeft voor uwe oogen een werk verricht grootscher dan menig meesterwerk, dat hier te lande werd volbracht en door U werd toegejuicht! Is hij niet waard, dat ieder Nederlander met trots op hem wijst?

Maar trots alléén is hier niet genoeg! Deze trots moet practische gevolgen hebben! Zendt de besten Uwer zonen, de geestelijk meest ontwikkelden en best opgevoeden als ambtenaren naar Indië en behandelt hier te lande de belangen der Indiërs niet en bagatelle! Een kleingeestig mensch kan de plichten van den ambtenaar daar ginds niet begrijpen, en eene kleingeestige, krenterige denkwijze is het bederf van koloniale politiek!

Iets grootsch is daar ginds te bereiken! En zou dat grootsche niet menig jong Nederlander met nieuwe levenslust en geestdrift kunnen vervullen? Menigeen laat zijne vleugels hangen, als hij in Indië komt en in 't gezelschap van ambtenaren, die de vervulling hunner taak slechts opvatten als eene lastige manier, om aan 't dagelijksch brood te komen. Gelukkig valt onder de landsdienaren daar ginds reeds eene beweging ten goede te ontdekken. Reeds staan er velen onder HOLLE's invloed:

ze leeren de inlandsche taal nauwkeurig, en bestudeeren de inlandsche huishouding.

O, mogen allen, die nog naar Insulinde trekken, dezen edelen man als gids kiezen bij de vorming hunner denkbeelden omtrent den plicht, dien ze als ambtenaren in de Gouvernementslanden hebben te vervullen.

Wat mij betreft, ik heb gemeend het mijne te moeten doen, om te helpen voorkomen, dat het volk van Nederland den dood van een zijner beste zonen afwacht, om eerst dan de schuld van dankbare waardeering en bewondering af te doen.

Typ. J. H. de Bussy, Rokin 60, Amsterdam.

